GEBRUIKERSPLATFORM bodemenergie

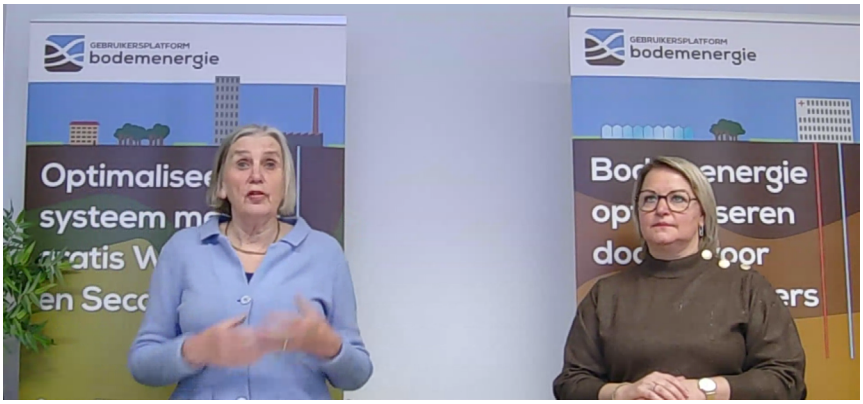

Kleine gemeenten pakken met hulp van grote gemeenten regie in de warmtetransitie

Grote steden zetten complete teams in voor de warmtetransitie, maar hoe houdt een kleine gemeente met beperkte capaciteit de regie? Op die vraag zocht het Gebruikersplatform Bodemenergie op dinsdag 10 november tijdens een webinar het antwoord. Sprekers van de gemeenten Eersel, Rotterdam, Utrecht en Amsterdam deelden hun ervaringen en lieten zien welke rol bodemenergie in de warmtetransitie kan spelen.

Dagvoorzitter Annelies Huygen, emeritus hoogleraar aan de Universiteit Utrecht en lid van het Klimaatplatform, opende het webinar en gaf het woord al snel aan Cathelijn van den Boogaard, projectleider bij de gemeente Eersel. Daarmee kwam het perspectief van een kleine gemeente meteen aan het begin van de middag op tafel, als vertrekpunt voor de lessen die de grote steden daarna deelden.

De werkelijkheid van een kleine gemeente

Ondanks dat Eersel in Noord-Brabant maar 21.000 inwoners telt, kampt het net als veel andere gemeenten met netcongestie. Binnen de gemeente wordt daarom gekeken naar bodemenergie als oplossing binnen het lokale energiesysteem. Hoewel dit op papier voor elk project mogelijk lijkt, benadrukt Van den Boogaard dat de gemeente per situatie de haalbaarheid toetst van zowel een warmtenet als bodemenergie. Daarbij loopt Eersel tegen de typische struikelblokken van een kleine gemeente aan. “Het ontbreekt aan specialistische kennis en tijd, waardoor de gemeente afhankelijk is van externe adviseurs en zelf niet aan de knoppen zit. Ook verdwijnt er kennis als medewerkers vertrekken”,

vertelde Van den Boogaard. “Daar staat tegenover dat de lijnen met bestuurders en bewoners kort zijn en dat Eersel kennis deelt met buurgemeenten. Maar meer nog kijken we naar de grote gemeenten, die het wiel op dit vlak al vaak hebben uitgevonden.”

Ruimte in de ondergrond vergeef je maar één keer

Als adviseur energietransitie bij het ingenieursbureau van de gemeente Rotterdam trapte Roland van Rooyen de presentaties van de grote gemeenten af. “Rotterdam bouwt zijn warmteprogramma op langs drie sporen. Het WAT-spoor bepaalt per gebied het voorkeursalternatief, het WANNEER-spoor de volgorde van de wijken en het HOE-spoor de aanpak per gebied. Een eigen energiemodel brengt vraag, aanbod en infrastructuur in beeld, terwijl een omgevingseffectrapport laat zien wat een alternatief betekent voor de leefomgeving. Daarbij stemmen we onze keuzes af op andere stedelijke opgaven, zoals bodemdaling en klimaatadaptatie.”

Ruimte in de ondergrond vergeef je maar één keer

Ook bij bodemenergie zoekt Rotterdam de samenhang. Coördinatoren bodemenergie bundelen de adviezen van onder meer DCMR Milieudienst Rijnmond en Omgevingsdienst Haaglanden (ODH). Van de al uitgevoerde projecten leerde Rotterdam dat de gemeente strakker regie moet voeren op adviesbureaus en weinig kan sturen in bestaande gebieden. Kleinere gemeenten hebben volgens Van Rooyen vaak geen bodemenergieplan nodig, maar wel goede afstemming met grote vastgoedeigenaren en ontwikkelaars. Hij raadt aan om kennis gespreid in te huren en alleen met actuele kostenkentallen te rekenen. Ga daarnaast zorgvuldig om met vergunningen in de openbare ruimte, want die ruimte vergeef je maar één keer.

Omgaan met schaarste in Utrecht

Els van der Roest, beleidsadviseur duurzame warmte en aquathermie bij de gemeente Utrecht, vertelde dat haar stad in 2050 aardgasvrij wil zijn. Net als Rotterdam gebruikt Utrecht daarvoor een WAT-kaart met een voorkeursalternatief per buurt. “Het grote verschil zit bij ons in de beschikbare bronnen. Binnen de stadsgrenzen is er geen potentie voor geothermie of restwarmte op hoge temperatuur, dus moeten we het hebben van lagetemperatuurbronnen. Die vragen veel elektriciteit, omdat we de warmte moeten opwaarderen, terwijl het net al vol zit. Bovendien vallen besparingen grotendeels weg doordat de stad flink bijbouwt.” Juist omdat er zo weinig warmte beschikbaar is, moet Utrecht die zo efficiënt mogelijk benutten en opslaan. Dat maakt van bodemenergie geen wondermiddel, maar wel een onmisbare bouwsteen.

Ondergrondse drukte

Daar wringt het meteen, want in en rond de gemeente Utrecht is de ruimte in de bodem beperkt. Van der Roest vervolgt: “In het grootste deel van de stad mogen bodemenergiesystemen niet dieper dan 50 meter, omdat de diepere grondwaterlagen beschermd zijn. Utrecht werkt daarom met een

stappenplan waarin de gemeente eerst de warmtevraag en de beschikbare bronnen in kaart brengt en daarna de bodemcapaciteit. De eerste twee stappen zijn al afgerond." Wat die sturing oplevert, laat de Merwedekanaalzone zien. Daar dwong de gemeente vanaf het begin een collectief net af voor zo'n 6.000 woningen, zodat de bodem goed wordt benut. In Leidsche Rijn Centrum Noord ontbrak die regie en vullen individuele systemen nu het grootste deel van de ondergrond. Kleinere gemeenten raadt Van der Roest aan om dezelfde route te volgen: breng vraag en potentie in kaart, krijg zicht op de schaarste en bepaal dan of je wilt sturen. Blijf daarbij goed in overleg met de provincie.

Amsterdam verdeelt de rollen

Evie Cox, projectmanager bodemenergie bij de gemeente Amsterdam, zoomde in op de vraag wie welke rol heeft wanneer het aankomt op bodemenergiesystemen. De provincie Noord-Holland is bevoegd gezag voor open systemen en de gemeente voor gesloten systemen. De omgevingsdienst beoordeelt namens hen de aanvragen en houdt toezicht, terwijl ook drinkwaterbedrijf Waternet en ontwikkelaars een rol spelen. Om dat in goede banen te leiden, werkt Amsterdam met een eigen Team Bodemenergie. Dit team staat volgens Cox voor twee opgaves: De bouw van nieuwe wijken en het renoveren van de bestaande, historische stad. "Amstelkwartier fase 3 is zo'n voorbeeld van een nieuwe wijk met 850 woningen met voorzieningen. Een quickscan maakte duidelijk dat de ruimte te krap is om elke kavel een eigen bodemenergiebron te geven. Een geohydrologisch adviesbureau werkte daarna een bodemenergieplan uit. Daarmee voorkomen we dat 'wie het eerst komt, het eerst pompt', en geven we ontwikkelaars duidelijke spelregels."

Toenemende regievraag in de bestaande stad

Ook in de bestaande stad groeit de vraag naar bodemenergie, maar heeft de gemeente nog weinig grip op WKO's in de openbare ruimte. Nieuw beleid gaat daarom uit van bronnen op eigen terrein, tenzij dat echt niet kan. Daarnaast zoekt Amsterdam per gebied naar kansrijke clusters van gebouwen die elkaars energievraag aanvullen. Ook bewonersinitiatieven krijgen veel steun, zoals energiecoöperatie KetelhuisWG in Oud-West, die een WKO combineert met warmte uit oppervlaktewater. Kleine gemeenten raadt Cox aan om eerst goed in te schatten of sturing nodig is. Is bodemenergie een belangrijke bron? Werk dan langdurig samen met een geohydrologisch adviesbureau, zodat de kennis ook binnen de gemeente groeit. Leg daarnaast enkele no-regretregels vast in het omgevingsplan en zoek de samenwerking met de omgevingsdienst en bewonersinitiatieven.

Paneldiscussie vormt goede ideeën

Aansluitend op de individuele presentaties nodigde Annelies Huygen de sprekers uit voor een paneldiscussie. Huygen wilde vooral weten wat de warmtetransitie financieel betekent voor bewoners. Volgens Van der Roest (gemeente Utrecht) kun je de kosten voor bewoners nog niet zo stellig vooraf voorspellen, omdat subsidies en regels volop in beweging zijn. Ook de rol van adviesbureaus kwam aan bod. Wanneer weet je welke adviseur het juiste advies geeft? Vooral kleine gemeenten zonder eigen specialisten kunnen moeilijk beoordelen welk advies het beste is. Roland van Rooyen (gemeente Rotterdam) wees op Denemarken, waar iedereen met hetzelfde standaard kostenmodel rekent. Een gegeven dat volgens van der Roest ook in Nederland kan aanslaan en wat ervoor zorgt dat twijfel over het beste aanbod bij kleinere gemeenten kan verdwijnen. Evie Cox (gemeente Amsterdam) tipte het Intermediair

Kennisnetwerk Bodemenergie (IKBE), waar ambtenaren, die met bodemenergie bezig zijn, zich kunnen aansluiten. Een kijker wilde vervolgens weten in welke fase van een project een kleine gemeente de optie voor bodemenergie moet laten onderzoeken. Zo'n onderzoek kost immers geld. Iets wat je als kleinere gemeente niet in een bodemloze put wil gooien. Van der Roest deelde daarbij uit eigen ervaring dat kleinere gemeenten eerder uitkomen bij een warmtenet op lage temperatuur dan grote gemeenten. Op dat moment kunnen ze bodemenergie als optie overwegen en uitzoeken.

Koeling is het ondergeschoven kindje

Over koeling waren de sprekers het snel eens: dat krijgt nog te weinig aandacht. Cathelijn van den Boogaard (gemeente Eersel) noemde hittestress een ondergeschoven kindje, en volgens Cox lopen gemeenten op dit gebied nog lang achter de feiten aan. Bodemenergie heeft hier volgens aanwezigen een duidelijk voordeel, want het biedt in potentie ook koeling. Dat voordeel benutten hoeft niet altijd van de gemeente te komen, want ook ontwikkelaars en bewoners kunnen zelf het initiatief nemen. Utrecht stimuleert zulke bewonersinitiatieven graag, maar ze vragen veel capaciteit van de gemeente en veel vrije tijd van bewoners. In Rotterdam schakelen energiecoöperaties zelf een adviesbureau in, waarbij de gemeente ondersteunt. Van Rooyen sloot af met een beeld dat bleef hangen: de bodem is de grootste batterij die we hebben, juist nu het boven de grond al zo vol is.

Over het Gebruikersplatform Bodemenergie

De primaire taak van Gebruikersplatform Bodemenergie bestaat uit kennisoverdracht. Gebruikersplatform Bodemenergie bestaat inmiddels 12 jaar en heeft in die periode vele tientallen workshops, webinars, bijeenkomsten, seminars en symposia georganiseerd. Enkele duizenden eindgebruikers en andere stakeholders bezochten deze bijeenkomsten en een groot deel van de eindgebruikers zijn ook lid van het gebruikersplatform. Het Gebruikersplatform ontwikkelde ook de WKO-scan, de Second Opinion en het Spreekuur voor gemeenten. Deze diensten zijn voor leden gratis of tegen een zeer beperkte vergoeding beschikbaar. Verder zorgt het Gebruikersplatform tegenwoordig ook bemiddeling tussen opleidingen en het bedrijfsleven voor stagiairs, onderzoekers of afstudeerders. Tevens organiseert het Gebruikersplatform Bodemenergie, samen met de Brancheorganisatie Bodemenergie, cursussen die zich ook specifiek richten op eindgebruikers.

Kijk voor meer informatie op www.gebruikersplatformbodemenergie.nl of stuur een mail naar voorzitter Dick Westgeest: info@gebruikersplatformbodemenergie.nl.ergie.nl.